

International

Journal of Human Sciences

ISSN:2458-9489

Volume 19 Issue 2 Year: 2022

Investigation of electronic working life within the framework of modern sociological approaches

Elektronik çalışma hayatının modern sosyolojik yaklaşımlar çerçevesinde incelenmesi

**Sevinç Fulden Güneş¹
Nevzat Güldiken²**

Abstract

The inclusion of computers in working life with the developing technologies has accelerated the transfer of commercial activities to electronic environments. The widespread use of the Internet accelerates communication with cross-border geographies and adds a digital dimension to commercial activities carried out in traditional working life. Today, it is an undeniable reality that electronic commerce has a significant share in the trade volumes of nation states. As a matter of fact, due to the Covid-19 global epidemic, which started at the end of 2019 and whose effect has continued to the present day, working life has moved to electronic environments to a large extent throughout the world, and the termination of face-to-face jobs due to the pandemic has caused a significant part of the traditional workforce to be unemployed. The aim of this study is to clarify how the digitalized working life due to the internet, which has a widespread use in cross-border geographies, will affect the workforce and social transformation, and how the electronic working life, which has emerged by creating a revolutionary effect in traditional working life, will rise in the light of sociological modern views. The blue-collar workforce, which came to the forefront with the Industrial Revolution and succeeded in gaining union

Özet

Teknolojik gelişmeler sonucu bilgisayarların çalışma hayatına dâhil edilmesi, ticari faaliyetlerin elektronik ortamlara taşınmasını hızlandırmıştır. İnternet kullanımının yaygın hale gelmesi, sınır ötesi coğrafyalar ile iletişimi kolaylaştırmakla birlikte, geleneksel çalışma hayatında sürdürülen ticari faaliyetlere de dijital bir nitelik kazandırmıştır. Günümüzde elektronik ticaretin, ulus devletlerin ticaret hacimlerinde yıldan yıla artarak önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Nitekim günümüzdeki çalışma hayatı; 2019 yılı sonlarında başlayan ve etkisinin hala devam ettiği Covid-19 küresel salgının da etkisiyle, dünya genelinde önemli ölçüde elektronik ortamlara taşınmıştır. Elektronik çalışma hayatı, geleneksel çalışma hayatında devrim etkisi yaratarak önemli bir yükseliş kaydetmiştir. Pandemi nedeniyle yüz yüze yapılmak zorunda olunan işlere son verilmesi, geleneksel iş gücünün büyük bir çoğunluğunun işsiz kalmasına sebep olmuştur. Bu çalışmanın amacı; sınır ötesi coğrafyaları kapsayarak yaygın kullanım ağına sahip olan internetin, geleneksel çalışma hayatını, iş gücünü ve toplumsal dönüşümü nasıl etkileyeceğine, sosyolojik açıdan modern görüşler ışığında açıklık getirmektir. Sanayi Devrimi ile ön plana çıkan ve sendikal güce sahip olmayı başaran mavi yakalı

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı Tezli, hcrn_gns58@hotmail.com Orcid ID: [0000-0002-7691-4453](https://orcid.org/0000-0002-7691-4453)

² Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, guldiken@cumhuriyet.edu.tr Orcid ID: [0000-0001-9365-6241](https://orcid.org/0000-0001-9365-6241)

power, started to lose its dominance in the working life with the implementation of neoliberal policies by the states since the 1970s. With the transfer of working life to electronic environments, it is expected that the existing workforce will gain technological competencies, so new generation jobs emerge. In this study, social class inequalities, new identity determining factors, possible cultural polarizations as a result of the rise of the white-collar workforce due to electronic working life are examined. In addition, how technology should be used in the new working life, where individuality comes to the fore, and the evolution of entrepreneurship and unionization are also discussed. It is thought that this study will contribute to the literature in terms of evaluating the sociological problems that may be encountered in electronic working life.

Keywords: Work life; e-commerce; modern sociology.

(Extended English summary is at the end of this document)

iş gücü, 1970'li yıllardan itibaren, devletlerin Neoliberal politikaları uygulamaya geçirmesiyle, çalışma hayatındaki hükümdarlığını giderek kaybetmeye başlamıştır. Yıllar içerisinde çalışma hayatının elektronik ortamlara aktarılmasıyla, mevcut iş gücünden teknolojik yetkinlikler kazanması beklenilmekte ve hızla yeni nesil işler ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada elektronik çalışma hayatında yer alan beyaz yakalı iş gücü kesiminin yükselişi sonucu ortaya çıkan toplumsal sınıf eşitsizlikleri, yeni kimliğin belirleyici faktörleri ve olası kültürel kutuplaşmaları irdelenmektedir. Ayrıca bireyselliğin ön plana çıktığı yeni çalışma hayatında; teknolojinin nasıl kullanılması gerektiği, girişimcilik ve sendikalaşmanın evrildiği yönler de ele alınmaktadır. Bu çalışmanın, elektronik çalışma hayatında karşılaşılabilecek sosyolojik sorunların değerlendirilmesi bakımından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çalışma hayatı; e-ticaret; modern sosyoloji.

GİRİŞ

1970'lerden itibaren internet ve bilgisayar teknolojilerinin geliştirilerek kullanımının yaygınlaştırılmasının, çalışma hayatında yapısal değişikliklere yol açtığı görülmektedir. Dünya genelinde elektronik çalışma hayatının büyük iş gücü kitlelerince kabul görmesi, toplumların sosyolojik açıdan etkilenmesine de sebep olmaktadır. Elektronik çalışma hayatının yaygınlaştırılmasıyla bireysel ve toplumsal değişiklikler, önemli sosyolojik olguları da gündeme getirmiştir. Bu çalışmada, son yıllarda hızla yükseliş kaydeden elektronik çalışma hayatının toplumları sosyolojik açıdan nasıl etkilediğine yer verilecektir.

Covid-19 pandemisinin de elektronik çalışma hayatına hızlandıran bir ivme kazandırdığı göz önünde bulundurulmalıdır. Buna göre e-satış yapan girişimler değerlendirildiğinde 2019 yılında konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri %22,1 iken, bu oranın 2020 yılında %29,1 olduğu; toptan ve perakende ticaret faaliyetleri 2019 yılında 13,5 iken, bu oranın 2020 yılında 18,7 olduğu; gayrimenkul faaliyetlerinin ise 2019 yılında 7,3 iken, bu oranın 2020 yılında 11,4 olduğu görülmekte; web satışı yapan girişimlerin, %19,5'inin yurt dışına satış yapması, kurumsal kaynak planlaması yazılımlarının sürekli geliştirilmesi, ücretli bulut bilişim, robot teknolojisi, nesnelerin interneti ve yapay zeka kullanımının elektronik ticaret ve çalışma hayatında yaygın kullanılması da göz önünde bulundurulduğunda (TÜİK, 2021); ilerleyen yıllarda şirketlerin dijital departmanlarında, teknolojik yetkinliklere sahip, yüksek öğrenim görmüş, nitelikli iş gücü taleplerinin de büyük oranda artacağı ön görülmektedir.

Son yıllarda dijital çalışma hayatının yaygınlaştırılmasıyla birlikte, işsizlik önemli oranda artış kaydetmiş, çalışma hayatında ve toplumsal yapılarda da değişimler görülmüştür. Ayrıca üst düzey eğitim almış, teknolojik yetkinliklere sahip yeni nesil iş gücünün yükselişi ile geleneksel işlerde çalışmaya devam eden, vasıfsız veya orta düzey vasıflı iş gücü arasında, toplumsal sınıf eşitsizlikleri görülmeye başlanmıştır. Dolayısıyla yeni çalışma hayatında teknolojik yetkinlikler kazanan bireylerin

sosyal alışkanlıkları değişmiş, yeni teknolojik yetkinlikler edinmeleri hususunda farkındalıkları artmış; ücret, kariyer, sosyal haklar bakımından beklentileri yukarılara taşınmıştır. Buna karşın yeni çalışma hayatına uyum sağlamakta güçlük yaşayan geleneksel iş gücü, kendilerinden beklenen yetkinliklere sahip olamamaları nedeniyle, sosyoekonomik açıdan çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Çalışma hayatının elektronik ortamlara aktarılmasıyla birçok ticari faaliyetin “e-” versiyonu ön plana çıkarılmıştır. Teknolojik yetkinliklere haiz iş gücü talebi hızla artarken, şirketler tarafından mevcut iş gücü yeni yetkinlikler kazanmaları hususunda sürekli tenkit edilmekte; teknolojik yetkinliklere sahip olamayan iş gücü ise işsizlikle karşı karşıya kalmaktadırlar. Özellikle internet ve bilgisayarlar başta olmak üzere, teknolojik unsurların çalışma hayatına entegre edilmesi sonucu; bazı işler geçerliliğini yitirecek, orta düzey yetkinliklere sahip çalışanların sayısı zamanla azalacak, vasıflı ve vasıfsız iş gücü ayrımı keskin bir hal alacaktır. Teknolojik gelişmelerin yanı sıra, çalışma hayatının elektronik ortamlara taşınmasını hızlandıran bir diğer önemli etken ise günümüzde adını sıklıkla duyuran Z kuşağıdır. X ve Y kuşaklarına göre teknolojiye daha yoğun ilgi duyan Z kuşağı, yaratıcı bakış açısı ve bilgiyi verimli bir şekilde kullanabilme yeteneği ile iş yerinden bağımsız mekanlarda ve mesai saati kısıtlamasının olmadığı esnek zaman dilimlerinde çalışmak istemektedir. İnternet ve bilgisayarların yoğun olarak kullanıldığı yeni nesil çalışma hayatına, büyük oranda Z kuşağının da dahil olması sonucunda, bireyler iş ve sosyal hayatlarında mekân, zaman, ücret gibi birçok noktada esneklik beklentisi içerisine gireceklerdir. Ayrıca çeşitli girişimcilik örneklerinin görüldüğü son yıllarda, internet tabanlı ortamlarda bireysel girişimcilik faaliyetlerinin yapıldığı sıklıkla görülmektedir. Bilişim teknolojileri alanında eğitim alan nitelikli iş gücü; işverenlere bağlı olarak çalıştıkları süre içerisinde, bu şirketlere ortak olabilmelerinin yanı sıra elektronik girişimcilik açısından kendi işlerini de yapabilmektedirler. Dolayısıyla bu süreçte, işçi-işveren ayrımı netliğini kaybetmekte; nitelikli olan bu kesim ile geleneksel iş gücü arasında ücretler ve sosyal haklar hususunda ciddi farklılıklar görülmektedir. Çalışma hayatında sendikalaşmanın önemi iş gücü açısından büyük bir yere sahiptir. Elektronik ticaretin bireysel girişimciler açısından yeni kazanç kapısı oluşturmaya başlaması ve çalışma hayatında bireyselliğin artması, işverene bağlı çalışanların organize bir şekilde örgütlenmesinin hızını kesmektedir. Dolayısıyla sendikalar bireysellik, örgütlenme faaliyetlerinde istikrarsızlık gibi nedenlerle yeterli üye çokluğuna sahip olamamaktadırlar. Elektronik çalışma hayatında bireyler, girişimcilik saikiyle kendi hesaplarına çalışmakta veya şirketlerde yüz yüze değil on-line istihdam edilmektedirler. Bu nedenle çalışanlar için sendikalaşma sürecinin tamamlanmasında önemli aksaklıklar görülmektedir. Fakat iletişimin sürekliliği internet aracılığıyla korunduğu sürece; elektronik çalışma hayatında iş gücünün sendikalaşması, en az mavi yakalı çalışanların sendikalaşması kadar etkin olabilecektir.

Bilgi işlem sektörünün önemli ilerlemeler kaydetmesi, internetin ve yeni nesil iletişim araçlarının bilinçli olarak kullanılması, iş gücünün çalışma hayatında yer edinmesinde büyük önem teşkil etmektedir. Teknolojik yetkinliklerini almış oldukları üniversite eğitimleri ile destekleyen nitelikli iş gücü, çalışma hayatında üst düzey pozisyonlarda kolaylıkla iş bulabilmekte ve sosyal statülerini yukarıya taşıyabilmektedirler. İş verenlerin talep ettikleri teknolojik yetkinliklere sahip olamayan iş gücü ise iş bulmakta hayli zorlanmakta; dolayısıyla çeşitli sosyoekonomik ve psikolojik sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Feodal toplumlarda büyük toprak sahiplerinin ve sanayi toplumlarında sermaye sahiplerinin ellerinde bulundurdukları söz hakkı, günümüzün çalışma hayatında teknolojik bilgi sahiplerinin eline geçmiştir. Yeni dünya düzeninde sosyal statüler ve kimlikler bireylerin sahip oldukları bilgi ve teknolojik yetkinlik düzeyi ile belirlenmektedir. İnternetin günümüzde çalışma hayatına hükmetmesi dolayısıyla, nitelikli iş gücü sahip olduğu teknolojik bilgi ve beceri sayesinde, sosyoekonomik açıdan farklı kültürlere hızla uyum sağlayacaktır. Teknolojik yetkinlikleri kazanma imkânı olmayan vasıfsız iş gücü kültürel kutuplaşmalara ve çalışma hayatından soyutlanmaya maruz kalacaktır.

Çalışmada öncelikle elektronik çalışma hayatına dair bireysel ve toplumsal değişimler değerlendirilmiş, sonrasında modern sosyologların görüşleri ışığında yeni çalışma hayatında karşılaşılabilecek sorunlara, en son ise çözüm önerilerine açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

1. Daniel Bell

Daniel Bell 1970'li yıllarda kapitalist ekonomilerde enformasyon üretimi ve dağıtımının büyük önem kazanmasıyla enformasyon üretme, işleme ve saklama faaliyetlerinin yeni bir toplum tipi yarattığını savunmuştur. Bilgiye dayalı endüstri sonrası toplum 1970'lerde Amerika'da ortaya çıkmış ilerleyen zamanlarda gelişmiş endüstriyel bölgeler olan Batı Avrupa ve Japonya'ya da yayılmış maddi servetin yerini eğitim ve bilgi almıştır. Dolayısıyla Daniel Bell bilgiyi ve bilgi ekonomisini ele alırken enformasyon işçilerini sınıfsal kökenlerinden ayırarak ele almaktadır (Yaylağül, 2018, ss. 23-25).

Bell'in *The Coming of Post Industrial Society* (Endüstri Sonrası Toplumun Gelişi) isimli eserinin 1973 yılında yayımlanması başta sosyoloji olmak üzere birçok alanda büyük bir yankıya sebep olmuştur. Bell'e göre kapitalizm bitmiş, kapitalizmin ötesine geçilmiş artık sistem kapitalizme özgü endüstri ve sanayi ile açıklanamaz olmuş ve dahası endüstri bir sorun olmaktan çıkmıştır. Bell'e göre teknoloji insanların topluma ve dünyaya olan algılarını değiştirmiş, insanların hayat standartları açısından eşitsizlikler azalmış, teknolojinin kullanımı ile verimlilik artmış, mühendis ve teknik iş gücü sınıfları gelişmiş ve dolayısıyla gelecek ile ilgili öngörülerini netlik kazanmış, sınır ötesi bölgelerle daha kolay irtibat sağlanmış, enformasyon çok hızlı bir şekilde dolaşmaya başlamış, zaman ve mekân algısı değişmiştir. Bilimsel ve teknik bilginin toplumun her alanına yayılmasıyla Bell interneti her zaman iyi bir teknoloji olarak değerlendirmiştir (Çakır, 2018, ss. 25-27).

Günümüzde kamu kurumları veya özel sektörlerde çalışan zaman zaman modern kapitalizme ait yeni bir sınıf olarak görülen hatta sermaye sahiplerinden daha güçlü olduğu düşünülen mühendislik, istatistik gibi diğer bilim dallarında eğitim almış uzman iş gücüne daha çok ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Yaşanan bu yeni süreçte beden gücü ile yapılan mavi yakalı işlere kıyasla daha çok önem kazanan alıcı ve satıcılar arasında faaliyetlerini hızlandıran hizmet sektörleri ön plana çıkarılmıştır. Bell'e göre post-endüstriyalizmin gelişmesinde bilim ve üniversiteler en önemli unsur haline gelmiş bu süreçte toplumsal kontrolün talepleri göz önünde bulundurulmuştur. İlk zamanlarında mülk sahipliği servet iktidarının en önemli kaynağını oluşturmaktayken post-endüstriyel dönemin başlamasıyla teknik eğitim ve beceri meritokratik elit olarak bilinen "teknik ve profesyonel entelijansiya"nın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bell endüstriyel kapitalizmden post endüstriyalizme bir anda geçildiği bu dönemde sınıfsal çatışmaların suskunlaşarak kimlik çatışmalarının görüldüğü toplumsal formu temsil ettiğini göstermek istemiştir. Ayrıca Bell'e göre kapitalizm ile birlikte girişimciler ideolojik olarak daha merkezi hale gelmişlerdir. Son zamanlarda girişimcilikğe yönelik yeni eğilimler, devletin aşırı müdahaleci olmasının yaratıcılığa engel olacağını dolayısıyla ekonomik ve sosyal sorunların kaynağı oluşturacağını savunan neoliberal argümanlar ile birlikte ortaya çıkmıştır (Ampuja & Korvisto, 2015).

Amerika'lı sosyolog olan Daniel Bell 1970'li yıllardan sonra görülen bu dönüşüme "post-endüstriyel toplum" kavramı ile yaklaşmıştır. Mekândan bağımsız, esnek çalışma süreli, teknoloji ve yaratıcılığa dayalı meslekler ön plana çıkmış, geleneksel mesleklerin birçoğu bu yeni döneme uyum sağlamak adına değişime uğramak zorunda kalmıştır. Fordizmde ağırlıklı olarak görülen hiyerarşinin hâkim ve denetimin sıkı olduğu, yalnızca bürokratik ve seri üretim gerçekleştirilmekte iken, Post Fordizmde ademi-i merkeziyetçiliğin, eklektikliğinin, nitelik odaklı ve esnek çalışma şekillerinin ön plana çıkarıldığı görülmüştür. Sanayi sonrası döneme geçiş yapan toplumların finans, bilişim, telekomünikasyon, medya, eğitim ulaşım gibi sektörlerde yükseliş kaydettikleri görülürken tarım, madencilik, imalat sektörlerinde ise önemli oranda daralmalar kaydettiği görülmüştür (Sunar, 2020, s. 45).

Bell'e göre elektronik etkileşimin sonucu olarak durum ve davranışlar artık fiziksel mekanla belirlenememekte bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler toplumsal konum ve çalışma mekânı yeniden tanımlamakta, sosyal statü ve sosyal kimlikler yeniden biçimlendirilmektedir (Aktaş, 2013, s. 185)

Yeni enformasyon toplumunun geliştirmiş olduğu yaklaşımları şöyle sıralamak mümkündür (Yüksel, 2012, ss. 17-18):

- İstihdamın sanayiden hizmetler sektörüne kayma hızı, tarımdan sanayiye doğru kayma hızından geri kalmayacaktır.

- Yükselen hizmetler sektöründeki çalışanlar enformasyon uygulamasıyla refah düzeyi artacak; eğitim, sağlık ve eğlence hizmetleri yaygınlaşacak, zenginlik kaynağı olarak emeğin yerini enformasyon alacaktır.
- Enformasyonun işlenerek planlanması ve yönlendirilmesi üretimden çok daha fazla önem kazanacaktır.
- Uzak yerlerde yaşayanlar, eve bağımlı engelliler ve kadınlar elektronik iletişim teknolojileri sayesinde tüm toplumsal faaliyetlere kolaylıkla katılarak toplumsal eşitlik sağlanabilecektir.

Bell'e göre, enformasyon toplumunda eğitim insanlar için zorunlu bir yatırım şekli olacaktır. Enformasyon toplumundaki işlerin sanayi toplumundaki gibi otomasyona uğramayacağı nedeniyle enformasyon toplumu çalışanlarının işleri ve iş koşulları bir nevi garanti altında olacaktır. Ayrıca Bell'e göre, kapitalist sistemi kökten sorgulamak yerine çeşitli olumsuzluklarını ele alan fakat bütünsel olarak kapitalizmi sorun edinmeyen parçalı bir toplumsal muhalefet ortaya çıkacaktır (Yüksel, 2012, ss. 25-30).

Bell'e göre teorik bilginin gelişmesiyle teknolojik tahminlerin yapılması kolaylaştırılmakta ileriye yönelik risk, maliyet ve üstünlüklerin değerlendirilmesi sağlanmaktadır. Sanayi ötesine geçiş yapan toplumlarda sınıfsal konumu belirleyici etkenin sermayeden bilgi üretimine kayması sonucu yeni güçlü egemen bir sınıf olan "teknokrazi" veya "bilgi sınıfı" ortaya çıkmaktadır. Bu sınıf bilim insanları, medya çalışanları ve yöneticilerden oluşmaktadır. Bell "beyaz yakalı devrim" ile mavi yakalı iş gücünün önemini yitireceğini yeni iş gücü kategorilerinin oluşmasıyla mavi yakalı iş gücünün yok olacağını ön görmektedir. Mavi yakalı sendikal hareketlerin çözülmesine neden olan etmenler; üye sayıları ve toplu pazarlıkların üst sınırları gördükten sonra düşüşe geçmeye başlaması, sanayi proleterlerinin beyaz yakalı maaşlı iş gücüne dönüşmesi, iş gününün sınıfsal dayanışmasının yerini bireyselliğin alması ve sendikaların örgütsel entropi yaşıyor olmaları şeklinde sıralanabilir (Parlak, 2004, ss. 99-100).

Bell'in tasavvur etmiş olduğu ileri teknolojilerin kullanıldığı toplumlarda bilgi üreten elit iş gücü sayısı, hizmet işlerinde istihdam edilen beyaz yakalı çalışanlara ve düşük vasıflı iş gücüne göre oldukça düşüktür. Yeni profesyonel orta ve üst düzey iş gücü ile ikincil emek piyasalarında istihdam edilmekte olan düşük vasıflı iş gücü arasında çalışma şartları ve ücretler bakımından önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Ayrıca hizmet sektöründe beyaz yakalıların yaptığı işlerin rutinleştirilerek beyaz bluzlu işler haline getirildiğini ve bu işlerde kötüleşen çalışma şartları ile birlikte kadın çalışanların sayılarının arttığını, dolayısıyla günümüzde modern kapitalist toplumların şimdilik Bell'in çizmiş olduğu sanayi-ötesi toplum biçiminden uzak kaldığı söylenebilmektedir (Parlak, 2004, s. 118).

2. Joseph Schumpeter

Schumpeter'in ilk çalışmalarından biri olan İktisadi Kalkınma'nın Teorisi adlı eserinin amacı, Neoklasik İktisadın Avusturya Okulu'na yakınlığı ile bilinen statik modelde girişimcilik ve inovasyon kavramlarının birbiri ile ilişkilendirilmesidir. Schumpeter'deki girişimci daha önce var olmayan şeylerin yaratılmasını amaçlamalıdır. Schumpeter'in yenilik ve girişimcilik yaklaşımına start-up kültürü örnek verilmekte ve burada belirli bir girişimci psikolojisi yer almaktadır. Start-up girişimcisi kar ve maliyet analizleri yapmasının yanı sıra toplumun geneline ilgilendiren bir soruna çözüm bulma saikiyle hareket etmektedir (Koloğlugil, 2019, ss. 239-245).

Schumpeter'in oluşturduğu yenilik modeli Avrupa Birliği'nin yenilikçiliğe odaklanarak 2010 yılı için ortaya koyduğu "gelecek on yılda dünyanın en rekabetçi, dinamik ve bilgi tabanlı ekonomisi olma vizyonu" konusuyla oluşturulan Lizbon Stratejisi'nin temelini oluşturmuştur. Schumpeter'e göre yenilikler ekonominin itici gücüdür ve oluşan beş yenilik alanı şunlardır (Güder & Taşçı, 2006, s. 4):

- Mevcut veya yeni bir ürünün yüksek kalitede versiyonunun piyasaya sunulması
- Yeni tekniklerin üretim süreçlerine dâhil edilmesi
- Yeni coğrafyalarda pazarların keşfedilmesi
- Yeni bir hammadde veya ara malın bulunması
- Yeniden endüstrinin organize edilmesi

Post-Fordist paradigma çerçevesinde şekil alan Schumpeterian devletin en önemli özelliği yönetişime merkezlesmiş bir hal aldırılmasıdır. Böylece devlet müdahalesinde hiyerarşik, merkezizetçi ve ekonomik müdahalenin daha az olması amaçlanmıştır. Bu genel eğilim karşılıklı bağımlılıkla bilginin bölüşülmesine, planlanmış pazarlıklara ve karşılıklı öğrenmeye yönelim ile bağlantılıdır (Oğuz, 2018, s. 30).

Yeni ekonomi sürecinde faaliyet gösteren firmaların piyasaya tutunabilmesi için yeni ürünler tasarlanmalı, geliştirilmeli ve bu süreçlerin sürekli güncel tutulması gerektiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla yeni ekonomide şirketlerin Schumpeterian karakter gösterdikleri taktirde piyasada varlıklarını sürdürebilecekleri düşünülmektedir (Peker vd., 2020, s. 47).

Elektronik ticaretin sınır ötesi coğrafyalara ulaşması ile girişimciler farklı pazarlardaki fırsat ve taleplere daha kolay ulaşarak yeni ürün ve hizmetleri daha kolay geliştirebilmekte dolayısıyla küresel pazarlara daha kolay açılma fırsatı elde edebilmekte böylece ülke sınırları dışında internet vasıtasıyla dış ticaret faaliyetlerini başlatabilmektedirler (Erboy, 2013, s. 55).

E-ticaret işletmelerin ekonomik faaliyetlerinde köklü değişimlere neden olmuş geçmişte yüz yüze ve kâğıt tabanlı yapılan işler web tabanlı elektronik ortamlara taşınmıştır. Girişimciler bu sayede büyük bütçeler ayırmaksızın küresel ölçekte yepyeni işler yapabileme imkânı elde edebilmişlerdir (Ş. Özdemir, 2019, s. 1507).

Girişimcilik kavramının gelişmesine önemli katkıları olan Schumpeter “değişim” kavramına ağırlık vererek girişimcilerin değer yaratabilmeleri için değişimleri takip etmeleri gerektiğini vurgulamıştır. İşletmeler ürünlerinde, departmanlarında, örgüt yapılarında ve iş modellerinde değişime yönelmek zorunda kalmaları dolayısıyla e-girişimcilik süresi boyunca açık inovasyon modeli kullanılarak diğer kuruluşlarla kolay bir şekilde iş birliği sağlayabilmektedirler. Dolayısıyla yeni bir e-ticaret modeli aracılığıyla şeffaf bir ortam oluşturulması işletmeler açısından oldukça önem taşımaktadır (Tekin & Küsbeci, 2021, ss. 82-86).

Firma dinamikleri girişimcilik rolü emek piyasalarında performans belirleyici etkiye sahiptir. İstihdam seviyelerinin yükselebilmesi için girişimciler için de uygun ortamlar yaratılmalıdır. Dolayısıyla faaliyetlerine yeni başlayacak girişimciler için bürokratik engellerin kaldırılmasının yanı sıra aktif veya pasif istihdam politikalarının da belirlenmesi gerekmektedir. Örneğin Google şirketinin her ülkedeki ofis çalışanları aracılığıyla hizmet sunması yerel olarak iş ve istihdam yaratmaya örnek gösterilebilir. Dolayısıyla donanımlı bilgi teknolojileri ve e-girişimci modeli kullanılarak yerel ekonomilerin küresel ekonomilere bağlanmasıyla yeni işler yaratılabilmektedir. Ayrıca girişimciler sanal pazaryerleri ve online iş ağları gibi platformlar sayesinde kolay, ucuz ve güncel bilgiye ulaşarak iletişim ortamları veya ara yüzleri tasarlayabilmektedir. İnternet kullanımı ile yaygınlaşan e-ticaret faaliyetleri dolayısıyla kadın girişimcilerin de sayıları artmış, ABD’de işyerlerinin kadın sahipliğinin oranı geleneksel dönemlere kıyasla iki katına yükselmiştir (O. Koçak, 2010, ss. 394-400).

3. Guy Standing

Küreselleşmenin öznel ve toplumlar açısından yaratmış olduğu yeni süreç İngiliz iktisadi teorisyen Standing’ in “yeni tehlikeli sınıf” olarak gördüğü prekaryayı ortaya çıkarmıştır. Standing’e göre sınıflar “üretim ilişkileri”, “dağıtım ilişkileri” ve “devletle olan özel ilişkiler” ce belirlenmektedir. Küresel dönemde neo-liberal ekonomistler ve finansörler rekabetçi, bireyselleşme odaklı küresel bir pazar ekonomisi yaratmaya çalışırken bu süreçte ekonomi toplumdan da ayrılmıştır. Emegın sahip olması gereken güvencelerin günden güne değişim geçirerek esnek iş gücü ilişkilerinin giderek yaygınlaşmasıyla prekaryanın da büyüme gösterdiğini ifade eden Standing “emek” kavramı için yaptığı sınıflamayı esneklik için de yaparak esnekliği işlevsel, sayısal ve ücret esnekliği olmak üzere üç boyutta incelemiştir. Standing’ in ortaya koyduğu prekarya kavramına freelance çalışanlar da dahil olmuştur. Bu kesim kısa süreli imzalanan sözleşmeler dolayısıyla iş ve gelir güvencesinden yoksun kalmakta, esnekleşmiş piyasa şartları gereği geçici işlerde çalışmaktadırlar (Karaöz & Kahraman, 2020, ss. 95-97).

Son yıllarda proleterleşme kavramına prekarya kavramı eşlik etmiştir. Esnek çalışma şartları, teknolojinin fiziksel emeği değersizleştirilmesi, iş güvencesinin olmayışı, vasıfsızlaştırma, sendikasılaştırma, taşeronlaşma ve kayıt dışı istihdam gibi faktörler orta sınıfların mesleki hayat ve toplumsal konumlarını sarsarak bireylerin gündün güne statü kaybına sebep olmaktadır. Prekarya istihdam piyasalarından dışlanan alt sınıfları kapsamının yanı sıra yüksek düzeyde eğitim almalarına rağmen daralan istihdam piyasalarında kendilerine sabit bir yer edinmeyen beyaz yakalıları da kapsamaktadır (Sunar, 2020, s. 49).

Standing tarafından “prekarya” olarak tanımlanan ve precarius (güvencesiz) sıfatı ile proletariat (proletarya) isimlerinin birleşiminden oluşan dijital emekçi sınıfı kavramı aşağıda belirtilen yedi tip güvenceden yoksun kalan kişileri kapsamaktadır (Boyacı, 2020, ss. 80-81):

- Emek piyasalarının güvenliği: Yeterli gelir sağlayıcı istihdam olanakları
- İstihdam güvenliği: Keyfi olarak işten çıkarmaları önleme
- İş güvenliği: Gelir ve statü açısından dikey hareketlilik sağlayan fırsatlar
- Çalışma güvenliği: Meslek hastalıkları ve iş kazalarına karşı koruma, çocukların ve kadınların gece çalışmaları hususunda düzenlemeler
- Vasıfların yeniden üretimi güvenliği: İş başı eğitimi ve çıraklık yöntemleriyle vasıf edindirmeye yönelik fırsatlar
- Gelir güvenliği: Asgari ücret mekanizması, vergi sistemleri ve sosyal güvenliğe yönelik düzenlemeler
- Temsil güvenliği: Sendikal hakların tanınması hususunda düzenlemeler

Neoliberalizm çalışma hayatında esnek örgütlenme modelini de beraberinde getirmiştir. Şirketlerin istihdam yapılarını ve iş bölümünü kolaylıkla revize edebilmesi, esneklik ile işçi çalıştırma maliyetlerinin düşürülmesi, çalışanların şirket üzerinden haklarını almalarının giderek zorlaşması, işverenin sağlık, emeklilik sigortası gibi primleri ödemekten kaçınması, kısa süreli sözleşmelerle işçinin kolaylıkla görev değişikliğinin yapılması, sözleşmelerin firmaların lehine yapılması gibi sebepler esnekliği sermaye için varoluş unsuru haline getirmiştir (İlhan, 2019, ss. 362-363).

Standing'e göre prekarya üç kesimden oluşmaktadır. Bunların ilki “atacılar” olarak isimlendirilen maden, çelik, otomotiv gibi iş kollarında çalışan ve kısmi de olsa iş güvenceleri ve sosyal hakları bulunan iş gücüdür. İkinci sınıf ve en çok üzerinde durduğu prekarya sınıfı üniversite eğitimi almış olan kesimdir. Bu sınıf düzenli ve güvenceli iş hayali ile üniversiteden mezun olmuş fakat güvenceli bir iş sahibi olamamasıyla çaresizlik, yabancılaşma, endişe, kaygı ve öfke hissine kapılmış ve dolayısıyla toplumsal hareketlerin itici gücü olmuştur. Ona göre prekarya tarihte sivil, kültürel, sosyal, politik haklar gibi en önemli haklarını kaybetmiş klasik proleter sınıfın haklarından da yoksun bırakılmıştır. Standing'e göre üçüncü sınıf prekarya gurubu ise mülteciler ve azınlıklardır. Standing' e göre prekaryanın maruz kaldığı iş güvencesizliği, esnek çalışma, sosyal haklardan zorla vazgeçirilme gibi sebeplerle bireyin iş ve toplumsal hayatı belirsizliğe mahkûm edilmiştir (Odabaş, 2020, ss. 540-542).

Standing'e göre prekarya plütokrasi, elitler, profesyonel ve teknisyenlerden oluşan profesyoneller, maaşlılar ve eski çekirdek işçi sınıfı olan proletaryadan oluşmaktadır. Ona göre prekaryanın bazı özellikleri ayırt edici üretim ve bölüşüm ilişkileri, mesleki kimlikten yoksunluk, zamanın eksik kontrol edilmişliği, emekten koparılmışlık, sosyal hareketliliğin düşük olması, belirsizlik, güvencesizlik ve yoksulluk gibi tuzaklardır. Standing prekaryanın karşı karşıya bırakıldığı teknolojik güçleri henüz kontrolü altına alamadığını ifade etmektedir. Standing esnek çalışmanın düzenlenmesi gerektiğini belirtmektedir. Prekarya daha fazla profesyonelleşmeye ve proje odaklı çalışılmaya, daha donanımlı yeterliliklere sahip olmaya ve temel güvence içeren mesleki yaşam inşa etmeye imkân sağlayan örgütlenmelere ihtiyaç duymaktadır. Standing prekaryanın geçim ve hayat şartlarının iyileştirilmesi, kamusal refahın sağlanması, sosyal yardım rejimlerinin tekrar düzenlenmesi gerektiğini ifade etmiştir (Kutlu, 2018, ss. 1862-1865).

4. Manuel Castells

Küreselleşmenin yeni bir boyutu olarak ağ oluşturma mantığı dâhilinde merkezi olmayan, hiyerarşi içermeyen yatay ilişkilere dayalı toplumsal örgütlenme biçimini ifade etmek amacıyla “ağ toplumu” kavramını geliştiren Manuel Castells’e göre ağ mantığı; medyadan kültürel sermayeye, kimlik biçimlerinden toplumsal hareketlere ve çalışma ilişkilerine kadar ki enformasyonel toplumun tüm alanlarının odak noktasını oluşturmaktadır. Ağ toplumlarında mekân ve zaman kısıtlamasına bağlı kalımsız sosyal ağlar aracılığıyla bağlantı kurulabilmekte, yüz yüze görüşme imkânı bulunmadığında sanal cemaatler yoluyla topluluk oluşturularak sürekli iletişim sağlanabilmektedir. Sosyal medya toplumsal yapıları değişikliğe uğratmış sosyal ağlar ekonominin taşıyıcı kolonları haline gelmiş ve kendi ekonomisini oluşturmuş, günümüzde sosyal medya organları konvensiyonel medya organları gibi milyar dolarlık ekonomik hacimlere ulaşmıştır (Adıgüzel, 2021).

Son dönemlerde sanayi ve endüstri şirketlerinin hızla kentleri terk etmesi ile bacasız endüstri olan hizmet sektörlerinin yaygınlık kazanması kentlerdeki çalışma alanlarını, mekanları ve çalışanları büyük bir hızla değişime uğratmıştır. Sigorta, reklam ve halkla ilişkiler şirketleri, finans, eğitim, özel sağlık ve yeni medya kurumları, tüketim mekanları, ajanslar, internet kafeler değişen kentlerin asli unsurları haline gelmiş, bu kurumlar için yeni teknoloji ve ağ ortamlarının kullanıldığı sosyal medya büyük önem kazanmıştır (Çakır, 2019, ss. 19-20).

Üretim sürecine otomasyonun dâhil edilmesiyle robotlardan oluşan bir üretim sürecine yönelmesi sonucu işsizliğin artacağı tahmin edilmekteyken Castells’ e göre, ileri teknolojik makinelerin ve robotların üretim sürecine dahil olmaları işsizliği artıran bir neden olmayacaktır. Çünkü teknolojinin üretim sürecine girmesi ile istihdamın yapısının değişmesinin yanı sıra yeni iş alanları da beraberinde görülecektir. Bu dönüşümün işsizliği artırıcı etki yaratması ile birlikte işin tanımı ve içeriğin de değişikliğe uğramakta, bu değişim istihdamı da temelden etkilemektedir. Üretimin bireyselleşmesi sonucu siparişe odaklı üretimin yaygınlaşması üretimin departmanlara ayrılmasına sebep olmakta, dolayısıyla esnek üretimin yaygınlaşması iş gücünün kısa süreli işlerde çalışmasını hızlandıran sebepler arasında yer almaktadır (Çiğdem, 2019, ss. 170-171).

Castells’ in kullanmış olduğu bir diğer kavram ise akışlar uzamıdır. Castells’ e göre, akışların uzamı; ağların maddi olarak oluşmasına imkân veren elektronik bağlar, düğüm noktaları ve limanlar olarak tanımlanabilecek ağ merkezleri ve yönetsel işlevleri icra eden yönetici seçkinlerin uzamsal örgütlenmesi olmak üzere üç katmandan oluşmaktadır. Castells’ e göre, akışlar uzamının kendisi yapısal olarak mekansızdır ve mekânsız hiyerarşinin de sağlanması mümkündür (Olgun, 2020, ss. 201-202)

Castells’ in ağ toplumuna yönelik çalışmalarında küreselleşme ve enformasyon toplumunu bir madalyonun iki farklı yüzü olarak görmesi ile yeni teknolojilerin toplumsal, ekonomik ve siyasi getirilerinin önemli olduğunu ifade etmesi ve küreselleşme olgusunu toplumsal değişimde farklı alanların yapay birleşimi olarak görmesi şeklinde iki bakış açısı ön plana çıkmaktadır. Enformasyonel kentlerden kastedilen akıllı binaların, karmaşık bilgisayar ve fiber optik ağlarının olduğu ve diğer teknolojilerle entegre edilmiş bilgi esaslı faaliyetler için inşa edilmiş çok sayıda iş bölgesinin bulunduğu, kişisel hırslar ve iş ilişkileri ve sosyal aktivitelerin internet tabanlı siber alt yapı üzerinden yürütüldüğüdür. Dolayısıyla enformasyonel kent, kentsel formdan ziyade “akışlar uzamının yapısal hâkimiyetini taşıyan bir süreçtir.” Bu süreçte öne çıkan kentsel form “mega-kent” kavramı ile ifade edilmektedir (Başarmak & Öktem, 2019, ss. 289-291).

Enformasyonel kent ve ağ toplumu kapsamında ele alınan küresel kentleşme kalıpları kentler içi ve kentler arası sosyo mekânsal eşitsizlik ve kutuplaşmanın artması şeklinde bazı olumsuz sonuçları da beraberinde getirebilmektedir. Diğer metropol şehirlerde görüldüğü gibi İstanbul’da da görülen üretim sektöründen hizmetler sektörlerine geçiş sürecinde imalat işleri tasfiye edilerek daha önce görülmemiş yeni iş sahaları açılmış, yüksek getirili uzmanlık gerektiren bu işler ileri düzey eğitilmiş yüksek nitelikli profesyonel sınıfı ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla gelir dağılımındaki eşitsizlikler sonucu toplumsal ve kültürel kutuplaşmalar günden güne belirgin bir hale gelmiş ve bu kutuplaşmalar mekânsal ayrışmaları da beraberinde getirmiştir (Başarmak & Öktem, 2019, s. 296).

Castells, iktidar sahiplerinin kimler olduğunun ve nerede bulduklarının bilinmemesi durumunda, onların gizli ve belirleyici hakimiyetine meydan okumanın mümkün olmayacağını ifade etmektedir. Castells' e göre, iktidar şirketlerin iletişim, finansal, kültür enstitüsü, teknoloji ve siyasal ağlar arasındaki ilişkilerde aranması gerekmekte ve bu şirketlerin yerel işleyişleri ve küresel düzeyde oluşturdukları ağlar büyük önem taşımaktadır (M. Özdemir, 2018, s. 133).

Castells, ağ toplumu yaklaşımı ile toplumlara egemenlik sağlayan faaliyetlerin tamamının ağlardan oluştuğuna vurgu yapmaktadır. Buna göre iş gücü, iletişim ve sosyal hareketler, küresel pazarlar, medya, üretim ve iletişim olarak sayılabilen farklı toplumsal kurumlar ağ şeklinde örgütlenebilmektedir. Kapitalizmin yeni bir yüzü şeklinde gündeme gelen küreselleşme döneminde iletişim ve enformasyon temelinde şekillenen toplumsal faaliyetleri enformasyon ağları yürütmekte ayrıca örgütlenme yapısına ve karakterine de şekil vermektedir. Ayrıca Castells' in "ağ toplumunda toplumsal hareketler tuvali" şeklinde nitelendirmiş olduğu küresel sosyal hareketler, enformasyon ağ yapılarını toplumda değiştirecek güce sahip tek gerçeklik şeklinde tanımlamıştır. Dolayısıyla Castells' e göre, günümüz toplumlarında en önemli kimlik inşa etme aracı sosyal hareketlerdir (Kökalan Çımrın, 2011, ss. 70-76).

Castells, ağ toplumlarında temel toplumsal ayrımların, mülk sahipleri ve emekçiler arasındaki sınıflara dayalı olmadığına ve bu ayrımın ağ toplumlarında çekirdek iş gücü olarak bilinen enformasyonel emek ve ekonomik alandan dışlanmış olan vasıfsız iş gücü arasındaki eğitim ve yetenek farklılığından kaynaklandığına inanmaktadır. Castells, endüstriyel iş gücünün çalışma hayatından silindiğini iddia ederek, iktidarın enformasyon ve iletişim ağlarını programlayanların ve kontrol edenlerin eline geçtiğini ifade etmektedir. Günümüzde kapitalist piyasa dikey şirket yapısından yatay şirket yapısına doğru yönelmektedir. Küresel ekonominin bağlayıcılığının temelinde ve enformasyon üretiminin esnekliğinde ağ girişimciliği olarak ifade edilen yeni ekonomik örgütlenme şekli yer almaktadır. Castells, enformasyonel iş gücü grubuna ait olabilmek için uygun yetenek ve donanımlı bir eğitime ihtiyacın olduğunu belirtmiş; ayrıca bilgi ve iletişim teknolojilerindeki son gelişmeleri kutsayarak, Neoliberalizm ile ahenk sağlayarak devlet kontrolü dahilindeki Keynesyen uygulamaları da reddetmiştir (Ampuja, 2015).

5. Anthony Giddens

Anthony Giddens, yapılaştırma (structuration) veya yapılaşma kelimesini Fransızca' dan alarak İngilizce' de ilk kez kullanan sosyolog olarak bilinmekte ve bu kavramla "toplumsal hayatın devingenliğine vurgu yapmayı" amaçlamaktadır. Giddens, "toplumsal hayatı yalnızca orada duran 'toplum' olarak veya buradaki 'bireyin' eseri olarak görmek yerine, aynı zamanda daha büyük kurumları yeniden üreten insanların çeşitli uygulamaları ve süre giden faaliyet dizileri" olarak açıklamıştır (Gezgin, 2016, ss. 81-82).

Feodalizmin etkinliğini yitiren unsurlarıyla beraber sınıfsal çatışmalar sorununda öncelik olan konum arayışları endüstriyel iş gücünün mücadele alanında görülmüştür. Yeni bir form kazanan toplum maddi ödüllerin dağılımı bakımından farklılıklar içermektedir. İş bölümünün birbirleri ile bağımlı bir yapı kazanması farklı iş gücü grupları arasında rekabete neden olmaktadır. Dolayısıyla günümüzde miras yoluyla edinilen sosyo-ekonomik konum ayrıcalıkları geri planda kalarak günümüzde kişisel beceri ve yetkinlikler ön plana çıkmaktadır (Alpay & Çapcıoğlu, 2019, s. 811).

Giddens, aktörlerin diğerleri üzerinde çeşitli denetim güçlerine sahip oldukları halde, zayıf olanların yine de güçlülere karşı direnme gücünü ellerinde bulundurduğunu belirterek seçenekleri olmayan bir failin ise artık fail olamayacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla Giddens' a göre, eylem ve güç arasındaki ilişkinin içerdiği denetim diyalektiği yapı ve birey arasındaki denge sağlayıcı işleve sahiptir ve bireyler her zaman bir çözüm yolu bulabileceklerdir (Gezgin, 2016, s. 89).

Giddens, modernite kuramında modernliğin kapitalizm, endüstriyalizm, gözetim ve şiddet olmak üzere dört kurumsal boyutunun olduğunu ifade etmiştir. Giddens' a göre, kapitalizm rekabet içerisinde olan pazarlarda üretime dayalıdır ve sermaye sahipleri ile iş gücü arasındaki bu ilişki üretim şeklinin de doğal karakteristiğidir. İkinci kuramsal boyut olan endüstriyalizm üretimin toplumsal

olarak örgütlendiği makinelerle dayanan cansız üretim güçlerinin sanayi üretiminde kullanılarak ulaşım gibi sektörleri de kapsamaktadır. Gözetim ise, Modernitenin üçüncü kuramsal boyutunu oluşturarak geleneksel modern toplumları birbirinden ayıran önemli bir özelliktir. Gözetleme faaliyetleri elde edilen bilgilerin depolanması ve denetimini içermektedir. Son olarak Giddens' ın vurgulamış olduğu kuram olan şiddet araçlarının kontrolü ise modern toplumlarda ulus-devletlerin askeri destek ve şiddet araçları üzerinde tekeli bir etkiye sahip olmalarıdır (Emre, 2015, ss. 9-11).

Giddens' ın post modern görüşü savunanların aksine modernliğin tamamlanmamış bir süreç olduğunu ifade etmesinin sebebi, modernliği süreksizlik olarak tasvir ederek post modernliği modernliğin devamı olarak görmesidir. Post modernliğin oluşturduğu yasal düzenlemeler ve kurumsal yapılar zayıflamıştır. Giddens' ın post modernliğin karşısına koyduğu radikal modernliğe göre modernliğin kurumsal boyutları hala varlığını sürdürmekte ve “modern sonrası dönem” söz konusu olmamaktadır. Giddens' a göre post modern sürece girilmekten ziyade modernlik ilk dönemlere kıyasla daha çok küresel ve radikal bir hal almıştır. Post modernlik kişiyi güçsüzleştirerek yok saymakta ve modernliği düşünümsel açıdan göz ardı etmektedir; fakat modernliğin belirleyicisi düşünümselliklidir (Saygın, 2016, ss. 78-79).

Giddens' ın radikal modernlik olarak belirttiği 21. Yüzyıl kapitalist üretim ilişkilerinde görülen uluslararası iş bölümü yarı çevre, çevre ve merkez ülkeler için ciddi sorunlara neden olmuştur. Sonsuz sermaye birikimi ve azami kar elde etmeye odaklanan kapitalist şirketlerin üretim bölgeleri değiştirildiğinde merkez bölgelerde işsizlik ve durgunluk artacak, üretimin kaydırıldığı bölgelerde ise emek sömürsü ve yoksulluk kronik hale gelecektir. Ayrıca Giddens' a göre mekanize iletişim teknolojileri küreselleşmenin tüm yönlerini etkilemiştir. Bunlar modernliği gelenekselden koparan sürekli olmayan modernliğin düşünümselliğinin temel kaynağını oluşturmaktadır (Kutsi, 2018, ss. 65-66).

Modernliğin radikalleşmesi daha sorunlu ve açık bir gelecekle karşı karşıya kalarak daha düşünümsel bir yaşama zorlanmaya sebep olmaktadır. Modernlik radikalleştikçe bireyler karşılaştıkları sorunları hiçbir otoriteye başvurmaksızın kendileri çözmek zorunda kalacaklardır. Giddens post modern bir dönemde değil modernliğin sonuçlarının radikalleştiği dönemde yaşadığımızı ifade ederek bu süreci yüksek modernlik olarak adlandırmaktadır. Giddens' ın ulaştığı sonuç modernliğin sona ermeyerek yeni bir evreye girmiş olmasıdır. Doğasında bulunan küreselleştirici eğilimleri bugün büyük ölçüde hayata geçiren modernlik, kendi sorunlarını kendi dinamiklerinden yararlanarak küresel boyutta çözebilecek yeterliliklere sahiptir (Doğan & Girgin, 2017, ss. 643-644).

6. Ulrich Beck

Risk toplumu teorisine Giddens tarafından popülerlik kazandırılmış olsa da bu teoriyi ilk olarak Ulrich Beck ortaya koymuştur. Beck' in 1986 yılında yazmış olduğu Almanca metnin 1992' de Risk Society: Towards a New Modernity adında İngilizce' ye çevrilerek popülerlik kazanmasında dünyadaki sosyal değişimlerin hızlı olması ve bu süreçte ön plana çıkarılan post modernizm, yüksek modernlik, geç modernlik ve post kapitalizm gibi kavramların ortaya konulması etkili olmuştur. Gelecekteki muhtemel tehlikelere gönderme yapan Beck “Risk” kavramından yola çıkmakta yaşanan dünyada hangi risk ve tehditlerle kuşatıldığımızı sosyolojinin modernlik ile ilişkisi dahilinde yapılandırdığı risk toplumu teorisi ile açıklamaktadır (Esgin, 2013, ss. 685-686).

Beck, risk çağındaki gelişmelerle birlikte teknolojinin, bilimin, toplumun ve politikanın da tekrar revize edilerek ve ilerlemeye ayak uydurulması gerektiğine inanmış ve demirleşmiş kuralların yıkılması ve değişimin kaçınılmazlığına vurgu yapmıştır. Beck, risk toplumu sürecini iki aşamalı olarak tanımlamıştır. Tehditler, ilk aşamada ortaya çıkmış fakat siyasi çatışmalara dahil edilmemiştir. İkinci aşamada ise, sanayi toplumundaki kurumlar bu tehlikeleri üretenler olmuş fakat ürettikleri tehlikeleri kontrol altına alamamışlardır (Çuhacı, 2012, ss. 140-142).

Beck risklerin en belirgin özelliklerini risk toplumu teorisi içerisinde şöyle açıklamıştır (H. Koçak & Memiş, 2017, ss. 257-258):

- Risklerin önceden bilinmeyen bir yapıya sahip olması dolayısıyla risklere karşı tedbir alınması zordur.
- Günümüz koşullarında zenginlik ve risk dağılımı farklı bir hal almıştır. Riskler çeşitli sınıfları ve coğrafi sınırları aşarak yoksulu da zengini de etkilemektedir. Bir “bumerang” halini alan riskler, onları oluşturanlara ve onlardan avantaj sağlayanlara tekrar geri dönecektir.
- Risk toplumlarında ön görülen riskler dolayısıyla uzmanlara olan bağımlılık da artırmaktadır. Fakat risk toplumunda yaşayanların riskleri deneyerek öğrenmeleri nedeniyle riskler üzerinde kimse uzmanlık alanına sahip değildir.
- Günümüzde riskler çoğunlukla geleceğe yönelik tehditler içermekte olup, Beck geçmiş dönemlerde risklerin tesadüfen gerçekleştiğini düşünmekte dolayısıyla geleneksel ve modern toplumlardaki riskin arasında farklılıklar taşıdığını savunmaktadır.

Beck, toplumun risklerden oluştuğunu ve bu riskleri de tekno-endüstriyel gelişmelerin artırdığını ifade etmiştir. Beck’ e göre, risk toplumunda karşılaşılan belirsizliklerin boyutları ön görülemeyecek dolayısıyla geçmiş, geleceği belirleme gücünü kaybederek gelecek beklentisi kurgusal bir hal alacaktır. Dolayısıyla belirsizlik sürecinde, önceden tahminlerin yapılması amacıyla uzmanlara olan ihtiyaç da artmaktadır. Fakat riskler konusunda uzmanlaşmanın tamamen deneyimleyerek mümkün olacağını ifade eden Beck, ilk kez karşılaşılan tehditler karşısında önerilerde bulunmanın oldukça zor olacağını ifade etmektedir. Beck, bilinçsiz bir şekilde karar almanın veya riskleri inkâr etmenin daha riskli ve ürkütücü sonuçlara yol açacağını ve risk toplumunun bir felaket toplumuna dönüşeceğini ifade etmektedir. Beck, zenginlik dağılımının sınıf kalıplarına göre belirlendiğinden, riskin yoksul ve zengin arasında fark gözetilmeksizin gerçekleştiğine vurgu yapmaktadır. Beck’ e göre, riskleri üretenler ve risklerden faydalanmaya çalışanlar riskleri kendilerinden uzaklaştırmış olmalarına rağmen bir şekilde tehlikeler döngüsüne yakalanacaklardır. Beck, ortaya çıkan riskin koşullarını “üretmiş belirsizlikler” kavramında iki farklı şekilde açıklamıştır. İlki bilginin kimin elinde olduğuna, bilginin nasıl kullanıldığına bağlı olarak fazla bilginin risklerin yeni kaynağını oluşturacağı; ikincisi ise risklerin, bilinçsizlik sonucunda da ortaya çıkabileceğidir (Çuhacı, 2012, ss. 142-147).

Özgürlük ve güvenlik ikilemi ile internet aracılığıyla kullanılan sosyal medya mecralarında sıklıkla karşılaşmaktadır. Bireyler, sosyal medya kullanıcıları olarak özgür olmak istemenin yanı sıra güvende olmayı da talep etmektedirler ve bireyler ancak sanal ortamda güvende olduklarını hissettiklerinde özgür bir şekilde sosyal medyayı kullanmaktadırlar. Beck’ in teknoloji ve bilimin hızlı ilerlemeler göstermesi hususunda belirttiği görüşleri ışığında bireylerin sosyal medya kullanımı sırasında daha fazla bilinç kazanması gerektiği sonucuna ulaşılabilmektedir (H. Koçak & Memiş, 2017, ss. 261-262).

Beck, refah bölüşümünün yerini risk bölüşümünün aldığı ikinci modernleşme çağında bulunduğumuzu ifade etmektedir. Bilgi teknolojilerinin hızla gelişmesi ve sosyal devlet anlayışının uğradığı dönüşüm, risk bölüşümünün hâkim olduğu ikinci modernleşme çağına sebep olmuştur. Bu yaklaşıma göre sanayi toplumunun ortaya çıkmasına sebep olan klasik modernleşmenin önüne Beck’ in self-refleksif olarak tanımladığı modernleşme geçmektedir. Modernleşmenin sınıf ayrıcalıklarını ve geleneksel görüşlerini bozduğu gibi sanayi toplumlarının teknoloji ve bilim üzerindeki etkisi de azalmış ve ilkeleri bakımından modernleşmenin düşününsel bir hal alması sorgulanmasına sebep olmuştur (Akgül & Can, 2021, s. 540).

Beck’ in risk toplumu kuramı sonrası modernliğin devam ettiği süreç ve riskler ile baş etme yolu hususunda ortaya koyduğu kendi üstüne düşünen modernleşme çeşitli risklere karşı bilinçlenmeyi gerektirmektedir. Bilgi edinme ve bunu doğru kullanma, sorgulama, şüpheli olma, inceleme, gözden geçirme, soru sorarak karar sürecine katılma gibi yaklaşımlar kendi üstüne düşünen modernleşme sürecini oluşturmaktadır (Çuhacı, 2012, s. 152).

Beck' e göre, modernleşme ve düşünümsel modernleşme arasındaki en belirgin ayrım “bilinç” kavramındadır. Geleneksel toplumlarda riskler çeşitli belirsizlikler taşıması “bilinç” ve “bil” kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Bilgisizlik risk toplumlarında bireyleri, teknolojik ve endüstriyel ilerlemeler hususunda müdahale ve sorgulamadan yoksun bırakacağı sebebiyle tehlikelidir. Ancak aşırı bilginin sorgusuz bir biçimde kullanılması da bilgisizlik kadar tehlikeli ve kötüdür (Soydemir, 2011, ss. 172-173).

Sınıflı toplumda görülen ihtiyaçlarını karşılama çabasında olan bireylerin yerini risk toplumunda kaygı içerisindeki bireyler almış ve bireyselleşme ön plana çıkmıştır. Bu açıdan bireysellik zemini edilgenliği her ne kadar akla getirmiş olsa da Beck' e göre risk toplumunda bireysellik düşünümSELLİK ile birlikte ele alındığında çıkmazlar ile baş etmenin yolu bulunacaktır (Esgin, 2013, s. 688).

Toplumsal kontrol mekanizmalarının aşındığının düşünüldüğü bir diğer alan ise, iş ve meslek hayatıdır. Özel sektörlerde iş mülakatları artık daha zorlu geçmekte, rekabetçi ve yoğun şartlar bireyleri stratejik pozisyonlara mecbur bırakmakta, mesleki kariyerin temel yolu bazen diğerlerini ezmekten geçmekte ve “muazzam kişisel gelişime” rağmen iş güvencesi giderek kaybolmaktadır. İş hayatında karşılaşılan bu öngörülemeslikler giderek toplumsal alanda da kendisini göstermeye başlamıştır. Çalışma hayatında karşılaşılan zorlu süreçler ile kişilerin günlük hayatlarında önemli yer edinen siber dünyada görülen bu dönüşüm ve hız hukuksal alanda da bazı sorunları beraberinde getirmektedir. Sıklıkla değiştirilen iş kanunları, siber suçlarda görülen belirsizlik ve hukuki yaptırımların siber alan açısından tam olarak netlik kazanmış olmaması bazı durumlarda hukuk olgusuna yönelik şüpheli tavırların sergilenmesine de sebep olmaktadır. Dolayısıyla davaların daha uzun sürmesi, hak mahrumiyetleri ve çeşitli mağduriyetler gündeme gelmiştir (Alkın, 2017, s. 50).

Sanayi toplumunda sermaye en önemli üretim faktörü iken, bilgi toplumunda emek öncelik kazanmış, fikri boyutlarıyla ön plana çıkmış ve fikri emek yaratıcılığın, yenilikçiliğin, araştırma ve geliştirmenin yeniden şekillendiği sürükleyici bir toplumsal güç haline gelmiştir. Fiziki ve fikri emeğin aynı çalışmada bulunması bilgi toplumlarının yeni bir eğilimi olarak görülmekte ve çalışanlar mavi ve beyaz yakalı olmak üzere çift yakalı vasıf kazanmaktadır. Diğer tüm üretim faktörlerinin verimliliğini bilgi ve teknoloji ile beraber artıran emek doğa ve makineleşmenin önüne geçerek “insan sermayesi” ile klasik sosyalizmin yaklaşımlarını haklı çıkarmış fakat bu fonksiyonel ve kavramsal durum kapitalist düzen içerisinde yaratılmıştır. Fakat kapitalizmin ahlaki yönünün dikkate alınmaması olası tehlikeye de işaret etmektedir (Yalçınkaya & Özsoy, 2003, s. 3).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu makalede, elektronik çalışma hayatının önemli bir yükseliş kaydettiği günümüz toplumlarında giderek yaygınlaşmakta olan sınıfsal eşitsizliklerden, iş gücü açısından sendikalaşma süreçlerindeki aksaklıklardan, kültürel kutuplaşmalardan, toplumsal kimlik belirleyici yeni unsurlardan, yeni girişimcilik faaliyetlerinden, bilgi ve iletişim teknolojilerinin bilinçli bir şekilde kullanılmasının öneminden yola çıkılarak sosyolojik bir değerlendirme yapılmıştır. Teknolojinin egemen olduğu yeni çalışma hayatında geleneksel iş gücünün elektronik çalışma hayatına olan uyum süreci ve bu süreçte yaşadıkları sorunların gözler önüne serilmesi amaçlanmıştır.

Çalışma hayatının geçireceği evrimlerin sosyolojik açıdan öngörü yapıldığı bu çalışmada, teknolojik gelişmelerle birlikte kapitalizm olgusunun değerlendirilmesini artık gereksiz bulan Bell' göre toplumsal sınıf eşitsizlikleri önemli ölçüde azalmaktadır. Bununla birlikte mühendis ve teknik işçi sınıfları feodal dönemdeki toprak zenginlerinin yerini almakta ve post endüstriyel dönemde görülebilecek kimlik çatışmalarının kaynağının bilgi sahibi kişiler olduğu belirtilmekte ve enformasyon toplumlarında iş garantisinin sağlanması bilgi sahibi olmaya bağlanmaktadır. Ayrıca Bell' in tasvir ettiği yeni çalışma hayatında mavi yakalı iş gücü önemini kaybetmekte, beyaz yakalı çalışanların sayısı giderek artmakta ve üst düzey niteliklere sahip beyaz yakalılar ve orta düzey beyaz yakalı çalışanlar arasında önemli ölçüde ücretlendirme ve çalışma koşulları hususunda farklılıkların olduğu görülmektedir. Bell, her ne kadar teknolojik gelişmelerin çalışma hayatında iş gücü açısından olumlu bir süreç başlattığını ifade etmiş olsa da, gelişmekte olan ülkelerin elektronik çalışma hayatı için uzun bir oryantasyon sürecine tabi tutulmaları gerekmektedir.

Teknolojinin kapitalizmin sonunu getireceğini savunan Schumpeter' e göre ise teknolojik gelişmeler girişimciliğin önünü açarak yeni iş alanlarını oluşturacak ve ülke ekonomileri kendiliğinden kalkınacaktır. Dolayısıyla firmaların yeni ekonomi düzenine uyum sağlamaları, yeni pazarlar keşfetmeleri ve üretim süreçlerini yeniden organize etmelerinden geçmekte bu da elektronik ticaret faaliyetlerinin gerekliliklerini yerine getirerek sağlanmaktadır. Böylece elektronik ticaretin sağladığı dijital pazaryerleri aracılığıyla güncel bilgilere daha hızlı ulaşılabilen, iş süreçleri aksama olmaksızın planlanabilmekte, ticari faaliyetlerine yeni başlayacak kadın iş gücü başta olmak üzere tüm girişimciler için önemli fırsat kapıları oluşturmaktadır.

Standing' e göre, prekarya olarak tanımladığı yeni bir tehlikeli sınıfın oluşmasıyla birlikte rekabetçi olan küresel pazar ekonomisi de toplumdan ayrılmaktadır. Yeni rekabetçi pazarlarda emeğin esnekleşmesi hususunda sayısal, işlevsel ve ücret esnekliklerine dikkat çeken Standing freelance çalışanları da bu sınıfa dahil ederek sendikasılaşmaya, esnek çalışma şartlarına maruz bırakılanlara ve kayıt dışı istihdam edilenler arasında yüksek düzeyde eğitim alan beyaz yakalıların da varlığına dikkat çekmektedir. Standing prekarya sınıfının geleneksel proleterya sınıfın dahi çalışma hayatında sahip oldukları haklara sahip olmadıklarını ifade ederek prekaryanın giderek güvencesiz bir hayata maruz bırakılmaya zorlandıklarını ifade etmektedir. İnternet ve teknolojinin yeni çalışma hayatında alternatifsiz bir zorunluluk olması nedeniyle prekaryanın sahip olması gereken yetkinlikler açısından kendisini geliştirmesi, esnek çalışmaya karşı direnmekten ziyade geçim ve yaşam standartlarını koruma çabasını göstermeleri, güvenceli çalışma hayatı ve emeklilik elde etmek için mücadeleye yönelmeleri gerekmektedir.

Teknolojik gelişmelerin hız kazanmasıyla Castells enformasyonel toplumun yatay ilişkilerin, medyanın, kültürel sermayenin, kimlik biçimlerinin ve çalışma hayatının bileşimlerinden oluştuğunu ifade etmektedir. Kitle iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birçok ticari sektörde bireysel hizmet ve hız önemli ölçüde ön plana çıkarılmakta bununla birlikte internetin akıllı kentlerin önemli bir yapı taşı haline getirildiği görülmektedir. Metropol şehirlerde önemli ölçüde üretimden hizmet sektörüne olan yönelimin profesyonel beyaz yakalı çalışanlar ile orta düzey yetkinliklere sahip işgücü arasında kültürel kutuplaşmayı da beraberinde getirdiği görülmektedir. Ağ toplumunda iktidar sahiplerinin kimler olduğunun belirlenememesi ile zorlaşan bu meydan okuma süreci kültürel karışıklığı da beraberinde getireceğinden sorgulayıcı bir düşünce pratiği yapmak büyük bir önem taşımaktadır. Enformasyon ağları, toplumsal yapıları belirlemekle birlikte örgütlenme karakterlerine de şekil vermektedir. Dolayısıyla internet aracılığıyla toplumlar daha kolay bir şekilde kimlikleri üzerine temellendirilmiş sosyal hareketleri başlatarak örgütlenebileceklerdir. Ağ toplumlarında söz sahipliği artık mülkiyet sahibi olmaktan çıkarak yeni çalışma hayatının gerektirdiği bilgi beceri düzeyine sahip olmaya bağlanmaktadır.

Giddens, toplumsal hayatın durağanlıktan çıkarak bireylerin büyük kurumsal yapıları yeniden inşa ettiğine dikkat çekmektedir. Bu kurumsal yapılar iş bölümü çerçevesinde oluşturulmakta dolayısıyla kişiler kimliklerini miras yoluyla ifade etmekten uzaklaşarak sahip oldukları teknik bilgi, beceri ve eğitim seviyeleriyle ortaya koymaktadır. Çalışma hayatının teknolojik açıdan yeniden yapılandırılması aşamasında bireyler yeni sistem ve yapıları ortaya çıkarırken kendileri için yeni kariyer imkanları oluşturarak toplum ile bütünlük sağlamaktadır. Giddens harekete geçme güdüsü ve imkanının toplum ve birey arasında denge sağlayıcı işleve sahip olduğunu belirtirken bireylerin teknoloji sayesinde olası bir gereklilikte her zaman çıkış yolu bulabileceğini ifade etmektedir. Küresel yeni dünya düzeninde ulus aşırı şirketlerin, devletlerin rekabet edemeyeceği yeni alanlar bulunduğunu ifade ederken ticari faaliyetlerin elektronik ortama taşınmasının da bu süreci hızlandıran önemli bir faktör olduğu göz ardı edilmemelidir. Giddens, modernliğin tamamlanamayacak bir süreç olduğunu savunurken, post modernliği ise modernliğin devamı olduğunu ifade etmektedir. Post modernliğin karşısına koymuş olduğu radikalleşen modernliğe göre ise, modern sonrası dönem yoktur ve modernliğin kurumsal boyutlarının varlığı devam etmektedir. Dolayısıyla modernliğin sonuçları evrensel yeni bir nitelik kazanmakta ve radikal bir hal almaktadır. İletişim teknolojilerinin dünya genelinde önemli kullanım yaygınlığı göstermesiyle uluslararası iş bölümü ve kültürel küreselleşme hız kazanacak fakat elektronik ticaret aracılığıyla üretimin sınır ötesi coğrafyalara kaydırılması ile mevcut

bölgelerde işsizlik ve durgunluk artarken üretimin kaydırıldığı bölgelerde emek sömürüsü hissedilir derecede artış gösterecektir. Modernliğin radikalleştiği yeni dünya düzeninde bireyler çalışma hayatının kendilerinden talep ettiği hususları karşılamaya yönelik arayışlara tek başına girmek zorunda kalacaklardır. Dolayısıyla yeni dünya düzenine eleştirel bakış açısıyla yaklaşmak yerine bireyler ancak modernlik anlayışının benimsenmesiyle yeni yetkinlikler kazanabileceklerdir.

Beck, toplumların yeni dünya düzenin getirisi olan çalışma hayatında bilime, teknolojiye ayak uyduramamaları durumunda çeşitli risklerle karşı karşıya kalabileceklerini ifade etmektedir. Beck' göre risk toplumu modernlikle birlikte görülen yenilikçi unsurların oluşturduğu tehditlerden meydana gelmektedir. Toplumlar geleneksel sanayi toplumlarının yapılarına göre hareket etmeye devam ederlerken kurumlar bu tehlikelerin oluşturucu kaynağı oldukları halde bu sorunlara toplumlardan önce maruz kalmaktadırlar. Beck, risklerin her ne kadar öngörülemez olduğunu ifade etmiş olsa da kurumların risk olgusuna temkinli yaklaşma güdüsü gereği alanında uzmanlaşmış iş gücünü talep etmeleri de kaçınılmaz olacaktır. Beck, bilim ve teknolojinin olumsuz etkilerine değinerek internet ve sosyal medyanın bilinçli kullanılması gerektiğine ve dijital platformların güvenilir olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Ayrıca kitle iletişim araçlarının teknolojik yönden gelişmesi ile toplumlara doğru bir bilgi aktarımı sağlanacak bu olumlu etki çalışma hayatına da yansıtacaktır. Sınıflaşmanın egemen olduğu geleneksel toplumlarda ihtiyaçların karşılanması ön plandayken, post modernizmin getirisi olan risk toplumlarında sıklıkla kaygı ve bireysel olarak ayakta kalma çabası görülmektedir. Toplumsal kontrol mekanizmalarının etkinliğinin azaldığı düşünülen risk toplumunun oluşturduğu yeni çalışma hayatında özel sektör mülakatlarının giderek zorlaştığı görülmekte iş gücünden kendilerini hayatları boyunca geliştirmeleri ve rekabetçi ortama hazırlıklı olmaları beklenmektedir. Geleneksel toplumlarda sermaye sahipleri söz hakkını ellerinde bulundururlarken, bilgi toplumlarında klasik sosyalist yaklaşımlarının savunduğu emek tekrar ön plana çıkarılmakta fakat kapitalizmin ahlaki yönü göz ardı edilerek emekten yenilikçi, yaratıcı nitelikleri taşınması talep edilmektedir.

Elektronik çalışma hayatına dair sosyolojik açıdan ulaşılan düşünümsel bakış açıları irdelendiğinde çalışma hayatının artık benzersiz, yeni bir hal alacağı ön görümlerine ulaşılmakta, iş gücünün bu sürece uyum sağlamasının tek şartının çağın gerekliliklerine göre yeni teknolojik yetkinlikler kazanmasından geçtiği anlaşılmakta, ayrıca elektronik ticaretin çalışma hayatında hükmedici bir etkiye sahip olacağı artık inkâr edilemez bir gerçeklik olarak kabul edilmesi gerektiği sonucuna ulaşılabilmektedir. Geleneksel iş gücünün dünya genelinde halen büyük bir çoğunluğu oluşturduğu da göz önünde bulundurulursa iş gücünün elektronik çalışma hayatına dahil olmak istediği halde şirketlerin katı mülakat uygulamaları dolayısıyla işe alımlarının gerçekleşmemesi mevcut iş gücünün kendisini geliştirmek konusunda kısıtlı imkanlarla baş başa bırakılmasına sebep olmaktadır. Gelecek çalışmalarda günümüzde halen internet ve bilgisayarla tanışmamış kesimler için elektronik çalışma hayatına hazırlık bakımından hangi politikaların uygulanmasına, hükümetlerin yeni nesil iş gücü gurubunu ilköğrenimden itibaren elektronik çalışma hayatına nasıl hazırlamaları gerektiğine ve orta düzey yetkinliklere sahip mevcut iş gücünün elektronik çalışma hayatında istihdam edilerek üst düzey yetkinlik kazanması için hangi teşvik politikalarına gereksinim duyulacağına yer verilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, Y. (2021). *İletişim Sosyolojisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi. Aralık 15, 2021 tarihinde https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_Guz/iletisim_sosyolojisi/14/index.html adresinden alındı
- Akgül, M., & Can, E. N. (2021). Risk Toplumu Bağlamında Covid-19 Haberlerine Yönelik Bir İnceleme. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(33), 535-564. <https://doi.org/10.26466/opus.790554>
- Aktaş, C. (2013). Enformasyon Toplumu Bağlamında Türkiye. *Selçuk İletişim*, 4(4), 181-193. <https://doi.org/10.18094/si.62784>

- Alkın, R. C. (2017). Ulrich Beck'in Risk Toplumu Kavramsallaştırması Ekseninde Toplumsal Kontrolün Dönüşümüne Giriş Denemesi. *Ulrich Beck*, 1(1), 20.
- Alpay, A. H., & Çapcıoğlu, İ. (2019). Anthony Giddens: Yapılaşma Kuramı ve Din Olgusu Üzerine Bir Değerlendirme. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3), 807-823. <https://doi.org/10.11616/basbed.v19i49542.588158>
- Ampuja, M. (2015, Ağustos 14). "Post Endüstriyel Toplum"dan "Ağ Toplumu"na Geçiş ve Ötesi: Enformasyon Toplumu Teorisinin Siyasi Bağlamı ve Mevcut Krizi. *Ayrıntı Dergi*. Aralık 17, 2021 tarihinde <https://ayrintidergi.com.tr/post-endustriyel-toplumdan-ag-toplumuna-gecis-ve-otesi-enformasyon-toplumu-teorisinin-siyasi-baglami-ve-mevcut-krizi/> adresinden alındı
- Başarmak, H. İ. B., & Öktem, M. K. (2019). Küreselleşme Sürecinde Kentselliğin Dönüşümü: Toplumsal, Teknolojik ve Mekânsal Süreçler Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(2), 284-300. <https://doi.org/10.33712/mana.597185>
- Boyacı, N. B. (2020). *Dijital Emek Platformları ve Sendikalar* (1. baskı). Ankara: Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi. Aralık 18, 2021 tarihinde http://elb.tmseveda.com/media/web_content/dijital-emek-platformu16x24sydpdf_None_55V9.pdf adresinden alındı
- Çakır, M. (2018). Bilgi Toplumu Kuramları ve Prekarya Tartışmaları. M. Çakır (Ed.), *Bilgi Toplumu Tartışmaları* (ss. 19-114) içinde. İstanbul: Pales Yayınları.
- Çakır, M. (2019). Yeni İletişim Teknolojilerinin Gelişimi Bağlamında Kent. *Etkileşim*, 3, 12-27. <https://doi.org/10.32739/etkileşim.2019.3.42>
- Çiğdem, S. (2019). Endüstri 4.0 ve Dijital Emek Platformlarının İnsana Yakışır İş Bağlamında Değerlendirilmesi. *Journal of Social Policy Conferences*, 77, 157-199. <https://doi.org/10.26650/jspc.2019.77.0018>
- Çuhacı, A. (2012). Ulrich Beck'in Risk Toplumu Kuramı. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(14), 129-157.
- Doğan, S., & Girgin, M. S. (2017). İşgücü Piyasasında Güvenceli-Esneklik Modeli ve Piyasa Araçlarının İstihdama Etkileri. *Social Sciences Research Journal*, 6(4), 270-286.
- Emre, Y. (2015). Anthony Giddens ve Uluslararası İlişkiler: Yapılanma, Modernite ve Küreselleşme. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 11(44), 5-23. <https://doi.org/10.33458/uidergisi.552566>
- Erboy, N. (2013). E-Dış Ticaret ve Girişimcilik Üzerine Etkileri. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 5(8), 50-61.
- Esgin, A. (2013). İmal Edilmiş Belirsizlikler Çağının Sosyolojik Yönelimi: Ulrich Beck ve Anthony Giddens Kaynaklı "Risk Toplumu" Tartışmaları. *Gaziantepe University Journal Of Social Sciences*, 12(3), 683-696.
- Gezgin, E. (2016). Anthony Giddens ve Yapılaşma Teorisi üzerine bir tartışma. *Border Crossing*, 6(1), 79-93. <https://doi.org/10.33182/bc.v6i1.508>
- Güder, G., & Taşçı, K. (2006, Kasım 3-5). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bilgi ve İletişim Teknolojileri İstihdam İlişkisi. 5. *Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi* içinde (ss.1-19). Kocaeli
- İlhan, S. (2019). Neo-Liberalizm, Esneklik ve Güvencesizlik. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(2), 361-368. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.568043>
- Karaöz, Ç., & Kahraman, N. T. G. (2020). Sınıf Olgusu Kapsamında Sınıf Bilinci ve Ağ Toplumunda Prekarya Sınıfının Katılımcı Kültürde Temsili: "Ofissizler" Platformu Özelinde Freelance Çalışanlar Üzerine Bir Araştırma. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi*, 14, 88-115.
- Koçak, H., & Memiş, K. (2017). Ulrich Beck'in Risk Toplum Teorisi Bağlamında Güvenlik ve Özgürlük İkilemi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 251-265.
- Koçak, O. (2010). Bilgi Teknolojilerini Kullanan Yeni Girişimcilik Modelinin İş Yaratma Etkisi. *Journal of Social Policy Conferences*, 57, 381-405.
- Koloğlugil, S. (2019). Freelance Çalışma, Start-Up Girişimcilik ve İşin Geleceği: Kurumsal Bir Yaklaşım. *Yıldız Social Science Review*, 5(2), 237-246. <https://doi.org/10.51803/yssr.604248>
- Kökalan Çımrın, F. (2011). Manuel Castells'i Yeniden Okumak: Küresel Ağ Hareketleri Yaklaşımının Eleştirel Bir Değerlendirmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 65-77.

- Kutlu, D. (2018). Prekarya ve “Prekarya Bildirgesi” Üzerine Birkaç Soru, Gözlem ve Görüş. *Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, 3(58), 1860-1880.
- Kutsi, Ş. (2018). *Anthony Giddens'ta Küreselleşme ve Ulus-Devlet İlişkisi Üzerine Bir Analiz* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Odabaş, Y. (2020). Göçmen Karşıtlığı ve Prekarya. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 49, 531-566. <https://doi.org/10.17120/omuifd.715730>
- Oğuz, M. (2018). Bob Jessop, Post-Fordizm ve Devlet. *Politik Ekonomik Kuram*, 2(1), 19-34. <https://doi.org/10.30586/pek.423221>
- Olgun, C. K. (2020). Dijital Kültürün Yükselişine Doğru: Riskler ve Fırsatlar. *Adyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35, 185-218. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.737364>
- Özdemir, M. (2018). Ağ Toplumu ve Siyasal Hareketlilik: Ağ Toplumunda Siyasal İktidarın Konumu. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 127-138.
- Özdemir, Ş. (2019). Girişimcilerin E-Ticarete Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi: Aksaray İli Örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19), 1502-1527. <https://doi.org/10.26466/opus.567860>
- Parlak, Z. (2004). Sanayi Ötesi Toplum Teorilerinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 31.
- Peker, A. E., Şanlı, İ., & Eren, E. G. (2020). Türkiye’de Genç İşsizlik İle Mücadelede Yeni Bir Yaklaşım: Yeni Ekonomi Ve E-Ticaret. *Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, 3(9), 17.
- Saygın, A. U. (2016). Anthony Giddens’in sosyolojisinde modernliğin boyutları. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 69-80.
- Soydemir, S. (2011). *Modernizmin Karanlık Yüzü: Risk Toplumu*. 3(2), 169-178.
- Sunar, L. (2020). *Türkiye’de Çalışma Hayatı ve Toplumsal Meslekler*. İstanbul: Toplumsal Yapı Araştırmaları. Ocak 10, 2022 tarihinde https://tyap.net/media/f/Calisma_Hayati.pdf adresinden alındı
- Tekin, İ. Ç., & Küsbeci, P. (2021). Dijital Dönüşüm Sürecinde Yükselen Bir Değer: Dijital Girişimcilik. *Stratejik Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 81-102.
- TÜİK. (2021, Eylül 14). Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması 2021. Ocak 15, 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Girisimlerde-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-37435> adresinden alındı
- Yalçınkaya, T. & Özsoy, E. (2003). Risk Toplumu: Bilgi Toplumuun Evriminde Yeni Boyut. *II. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- Yaylagül, L. (2018). Enformasyon Toplumuunun Ekonomi Politikası. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 0(46), 20-39.
- Yüksel, H. (2012). Enformasyon toplumu kuramlarındaki insan tasavvurunun eleştirel bir çözümlemesi. *İletişim: Araştırmaları Dergisi*, 10(1.2), 9-46. https://doi.org/10.1501/Iltaras_0000000135

Extended English Summary

Considering that the latest factor which accelerated movement of the physical working environments into digital working environments is COVID 19 outbreak, it can easily be seen that the labor, which is expected to work at home now, was forced to adapt to the new standard of professional life and it also looks possible that the professional life is partly going to be held on online platforms in near future. Within this study, it was tried to be explained in a modern sociologic perspective that, due to the gradual change with professional life how will the labor and social structure change, what kind of problems will the traditional labor face and in what terms adapting to digital working environments is of significance.

While the highly educated and technologically qualified new generation labor is employed at (digital) remote jobs, paid well and elevated to higher life standard, the new working model deskills the traditional labor gradually. When social media preferences of generation Z are taken into consideration in terms of professional life, it can be seen that they have a better tendency to work remotely via computers and the internet, and thanks to standing out e-trade they are investing on online shopping as well. This study was carried out within modern sociological perspectives with the

purpose of determining and defining what social inequalities may stem from working remotely, how can entrepreneurship in e-trade contribute to professional life, syndication processes in (digital) remote working, cultural polarization between traditional labor and modern labor, and how should be the internet and communication technologies, in which social status and identities are defined in accordance with competency, used reasonably.

The literary scanning of this study was carried out via the internet and the databases of Dergi Park, Acar Index, Research Gate, Open Access System of Hacettepe University, Social Structure Research Program, Tuik, Sobiad and Ankara University Academic Archive System were utilized. The common inclination of the available studies shows that even though the transition will be slow and difficult, (digital) remote working, which is based on the internet, will be improved and adapted by companies and labor, and will be regarded as an inevitable revolution. Therefore, literary scan of the studies which were carried out by leading sociologists showed that (digital) remote working will be highly adopted all over the world.

According to Bell, along with the technological advances individuals' perception of the world changed, the number of technicians and engineers increased, efficiency of source consumption improved and life standard of people increased and inequalities decreased accordingly. While capital based class struggle was observed within industrial capitalism, identity struggle which is based on knowledge and experience became more common within new professional life after the transition to postindustrial capitalism. However, the knowledge elite, which was envisioned by Bell, is still in minority and the working condition and income inequalities among the white-collar employees is still at high level.

In terms of Post-Fordist paradigm and in accordance with Schumpeterian perspective of government, within the professional life, to which entrepreneurship and innovation are integrated, there should be less hierarchy and minimal intervention to the economy. While adopting the Schumpeterian characteristics would be possible via information and communication technologies for globalizing companies, potential employees of these companies are expected to be compatible with (digital) remote professional life. Therefore, entrepreneurship with new qualities and dynamics of the companies will have a determinative effect over employment.

Within the context of (digital) remote working the precariat, which also covers the freelance employees, emerged and brought forward the Standing numerical function and wage flexibility. The physical labor was exposed to unregistered employment, deunionization and deskilling upon the spread of (digital) remote working. In order to provide the precariat with the qualities which are required by professional life, the employment and social rights of the precariat must be guaranteed initially.

Globalization accelerated the establishment process of web communities, the limitation of time and space disappeared, and this change had effects over professional life. By looking at informational towns, Castell put forward the term of mega-city and emphasized socio-cultural separation by drawing attention to intra-city and inter-city polarization. Furthermore, he mentioned that it is impossible for the labor to challenge the employers due to the lack of information about who holds the cyber power. Accordingly, within the new professional life, the power is handed to the professionals who code the information and communication webs.

To Giddens, due to the spread of (digital) remote working all over the world, the companies which aim to achieve maximum profit and infinite capital will employ people from different parts of the world and consequently, as the unemployment increases in the home countries of the companies, in the countries where employment is carried to, labor exploitation and poverty will be experienced. Giddens, who states that the outcomes of modernization is getting radicalized in our era, mentions that individuals will solve their problems via own dynamics without asking any authorities.

Beck states that the internet and digital platforms must be used more consciously because of the digital freedom and security requirements. Due to the deterioration with social control mechanisms, busy and competitive work model in professional life exposes the labor to unpredictability in terms of securing future. As labor stands out in intellectual terms in information

societies, it unifies with physical labor in (digital) remote working and underlines the significance of human capital once again by bringing along multi-collar professions.

Within the transition period in which production based traditional professional life becomes less important and digital (remote) working stands out, the studies are of high significance in terms of evaluating possible problems which may be encountered by societies in professional and social lives in different perspectives. The reason why this study is carried out by leading sociologists in a detailed manner via employing the compilation method is encouraging societies to find solutions for the possible problems they may encounter within (digital) remote professional life during the transition to new global economy. Sociologists' opinions and the differences between the groups of labor which successfully adapted to (digital) remote professional life and which had difficulties during the transition were tried to be explained via qualitative study in the form of literary analysis.

Though it is thought that the class inequalities between traditional and modern labor can be eliminated thanks to shifting to digital working pattern via the internet and computers, as the transition process to (digital) remote working life has not been fully completed strict class inequalities in societies still emerge as serious problems. In comparison with the speed of syndication process of the production based traditional labor, some troubles can be observed with the syndication process of the labor which is employed in (digital) remote working pattern. As a result of the communications (digital) remote employees have with different cultures via the internet and computers, having cultural clash with traditional labor and cultural polarizations would be inevitable. In the new world order in which social identities are reformed in accordance with having technological information and capabilities, using the information and communication technologies more consciously and efficiently is becoming of higher significance gradually. In order to be able to protect the rights of the modern labor correctly and to be able to organize the labor, syndicates must be able to utilize information and communication technologies consciously. In order to be able to avoid handing the social status and rights to one group of employees only and with the purpose of employing the current and future labor appropriately, employment encouraging education projects should be initiated for employers.